

МАХАЛЛАЛАРДА ЖИСМОНИЙ МАДАНИЯТНИ ШАКЛЛАНТИРИШ АСОСИДА АҲОЛИ ТУРМУШ ТАРЗИНИНГ ИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОРЛАШТИРИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ

Рашидов Хуриш Каримович,

Навоий давлат кончилиги ва технологиялар университети “Ижтимоий-гуманитар ва жисмоний тарбия” кафедраси доценти в.б., (PhD)

Аннотация. Ушбу мақолада жисмоний тарбиянинг муҳим вазифалари, маҳаллаларда жисмоний тарбия маданиятини шакллантириш асосида аҳоли турмуш тарзининг иқтисодий барқарорлаштиришнинг ўрни ва аҳамияти таҳлил қилинган ва асосланган. Шунингдек, маҳаллаларда истиқомат қилувчи 100 та оила мисолида жисмоний тарбиянинг оила иқтисодий барқарорлигига таъсири тўғрисида ижтимоий сўровномалар ташкил қилиниб натижалари таҳлил қилинган ва хулосалар келтирилган.

Аннотация. В данной статье анализируется и обосновывается роль и значение экономической стабилизации образа жизни населения исходя из важных задач физического воспитания, формирования культуры физического воспитания в махаллах. Также на примере 100 семей, проживающих по соседству, были проанализированы результаты социальных опросов о влиянии физического воспитания на экономическую стабильность семьи и сделаны выводы.

Annotation. This article analyzes and substantiates the role and importance of economic stabilization of the lifestyle of the population based on the important tasks of physical education, the formation of a culture of physical education in makhallas. Also, using the example of 100 families living in the neighborhood, the results of social surveys on the impact of physical education on the economic stability of the family were analyzed and conclusions were drawn.

Калит сўзлар. Жисмоний тарбия, жисмоний маданият, маҳалла, оила тарбияси, оилавий муносабатлар, валеологик тарбия, жисмоний ва ақлий фаолият.

Ключевые слова. Физическое воспитание, физическая культура, махалля, семейное воспитание, семейные отношения, валеологическое воспитание, физическая и умственная активность.

Keywords. Physical education, physical culture, makhallya, family education, family relations, valeological education, physical and mental activity.

Кириш. Ўзбекистон демократик жамиятида халқнинг маориф соҳасидаги талаби ва давлатнинг маориф соҳасидаги сиёсати ўртасида ҳеч қандай зиддият йўқ. Уларнинг ҳар иккаласи ҳам бир мақсадни назарда тутди ва шу мақсадни амалга ошириш жараёнида такомиллашади. Жисмоний тарбия ҳақида гапиришдан олдин, “Педагогика” фанига бир оз тўхталиб ўтсак. Ўзбекистонда ёш авлодни комил инсон қилиб тарбиялаш, маълумотли қилиш, ўқитишнинг прогрессив педагогика меросидан танқидий ва ижобий фойдаланади. Педагогика “педагогос”-грекча “бола” ва “етақлаш” маъносини англатади. Яъни, қадимги Юнонистонда кулдорнинг фарзандини мактабга олиб бориш ва олиб келиш, ҳамда унга кўз-қулоқ бўлиб туриш вазифаси юклатилган кишиларни шундай деб аташган. Кейинчалик эса, умуман бола тарбияси билан шуғулланувчи кишиларни педагог, педаном, педпатрит, профессор, магистр ва бакалавр деб айтиш расм бўлиб қолди.

Умуминсоний тарбиянинг таркибий қисмлари ва улар ўртасидаги боғланиш инсоний тарбиянинг умумий жараёни ёки жисмоний-ахлоқий тарбияни, политехник, меҳнат, касб танлаш, маънавий-ахлоқий, эстетик, ҳуқуқий, байналминал, иқтисодий, миллий ифтихор ҳамда экологик тарбияларини ўз ичига олади. Тарбиянинг бу ҳамма таркибий қисмлари шахсни бир мақсадни кўзлаб таркиб топтиришдан иборат жонли жараёнда ўзаро боғланган бўлиб, бир-бирига чамбарчас қўшилиб кетади.

Ақлий тарбия. Ақлий тарбия умуминсоний тарбиянинг таркибий қисми бўлиб, кишилик жамиятида тарбия соҳасида етакчидир. Ақлий тарбиянинг мазмуни ёш авлодда илмий дунёқарашни таркиб топтириш, юксак онглилик хислатини тарбиялаш ва мустақамлаш, фан асосларидан хабардор қилиш, абстракт тафаккур ва нутқ қобилиятларини ўстиришдан иборатдир.

Политехник таълим-тарбия. Политехник таълим ҳам комил инсон тарбиясининг асосий ва таркибий қисми-дир. Политехник таълим янги жамият кишилари қобилиятларини тарақий эттириш билан бирга ақлий меҳнат билан жисмоний меҳнат ўртасидаги муҳим тафовутларни аста - секин йўқотиш учун хизмат қилади.

Маънавий-ахлоқий тарбия. Ўқувчиларни маънавий-ахлоқий жиҳатдан тарбиялаш ҳам комил инсон тарбиясининг таркибий қисми бўлиб, маънавий теранлик, ақлий покликни ўз-ўзига, бошқаларга, ишлаб чиқаришга, жамиятга нисбатан бўлган муносабатларида намоён бўладиган хулқ-атвор нормасидир.

Эстетик тарбия. Эстетик тарбия умуминсоний тарбиянинг таркибий қисмларидан бўлиб, у гўзалликни ҳис қилиш ва гўзалликни тушуниб етишни тарбиялашдир. Бу эса ўқувчиларни буюмлар оламида ва инсоний муносабатларда гўзалликни ҳис этиш, тушуниш, гўзалликлар яратиш соҳасидаги фаолиятини янада кенг қўллашни ташкил этишдан иборатдир.

Жисмоний тарбия. Умуминсоний тарбиянинг асосий таркибий қисмларидан яна бири- жисмоний тарбия бўлиб, у Ўзбекистон ёшларини жисмоний жиҳатдан нормал ўстиришни ўз олдига мақсад қилиб қўяди. Жисмоний тарбия- бола ва ўсмир организмнинг нормал ўсиши ва ривожланиши ҳақида, уларнинг соғлиги тўғрисида ғамхўрлик қилишдир. Жисмоний тарбиянинг вазифаси куйидагилардан иборатдир;

болалар соғлигини доимо кузатиб туриш, назорат қилиш, ҳар бир боланинг жисмоний ривожланишини таъминлаш;

болалар толиқшининг олдини олиш, ўқувчиларнинг иш қобилиятларини оширишга ёрдам берувчи шароит яратиш;

ўқувчиларга шахсий ва ижтимоий гигиена малакаларини сингдириш;

муайян ёш учун белгиланган нормаларга мувофиқ ўқувчи - ёшларни меҳнатга ва она ватан мудофаасига тайёрлашни таъминлаш;

ритм туйғусини, характерларининг ифодали бўлишини ривожлантириш ва уларга эстетик баҳо бериш туйғусини ўстириш;

гимнастика ва спортга оид назарий билимлардан хабардор қилиш, ҳамда гимнастика ва спорт билан доимо мустақил шуғулланиш малакаларини шакллантириш;

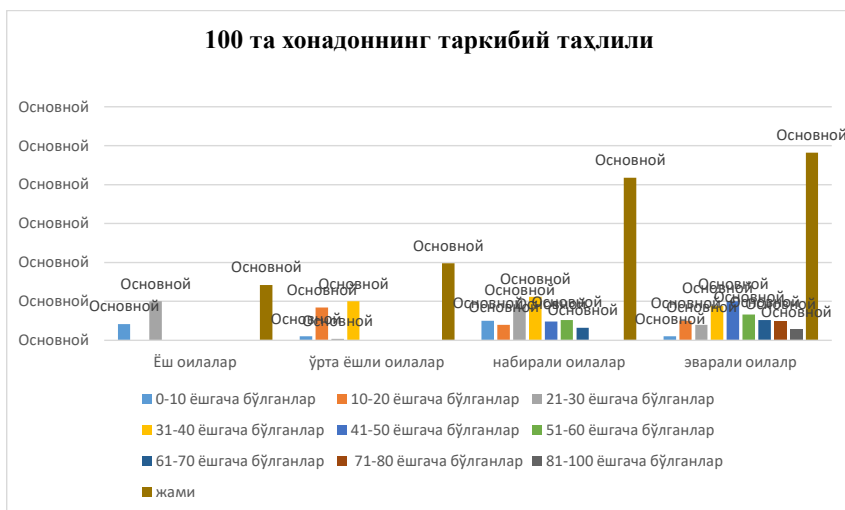
ёшларни спортнинг турли соҳаларини чуқур эгаллаб шаҳар, туман, вилоят ва дунё миқёсидаги мусобақаларда иштирок этиб, ғолибликни қўлга киритиб, жаҳон халқлари олдида мустақил Республикамиз байроғини баланд кўтаришга даъват этиш ва ҳоказо.

Бизнинг мустақил демократик республикамызда амалга ошириладиган педагогика фани ёш авлодни комил инсон қилиб тарбиялашнинг умумий қонуниятлари, ўқитишнинг моҳияти, ҳамда унинг принципларини ўрганадиган фандир. Демак, Педагогиканинг асосий бир қисми бу жисмоний маданият ёки жисмоний тарбия ҳисобланади. Бола етаклаш уйдан яъни оиладан бошланишини назарда тутсак, оиладан жисмоний тарбия ва унинг маданияти шакллана борида.

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили. Мавзу юзасидан бир қанча адабиётлар таҳлил қилинди ва ўрганилди. Дастлаб, Ўзбекистон республикаси “Таълим тўғрисидаги” қонуни ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” ўрганилди ва уларда оила ва ундаги тарбиянинг аҳамиятли жиҳатлари таҳлил қилинди. Бундан ташқари А.К. Мунавваровнинг “Педагогика” дарслиги ўрганилди ва ундаги илмий жиҳатларга юқори эътибор қаратилди. О.Мусурманова ва Г.Д. Баубекованинг “Ўзбек халқ педагогикаси” номли китобида ўзбек менталитетига хос бўлган педагогик назария мавжудлиги таҳлил қилинди ва ўрганилди.

Тадқиқот методологияси. Тадқиқотимиз давомида педагогик ва морфологик кузатув, аналитик ва қиёсий таҳлил усулларида фойдаланилди. Таҳлиллар давомида Навоий вилояти Навоий шаҳридаги “Мустақиллик” маҳалласига қарашли 100 нафар хонадон аъзоларининг жисмоний тарбияга ва соғлом турмуш тарзига бўлган қизиқишлари шу кузатувлар давомида ошди. Демак, тадқиқотимиз оз бўлсада ўз самарасини бера бошлаганидан хулоса яасак бўлади.

Таҳлил ва натижалар. Оила бюджети харажатларида соғломлаштириш харажатлари ёки бугунги кунда дори-дармон учун сарф қиладиган харажатларимиз оила дарамadiniнг таъсирли улушини эгаллаши барчага сир эмас. Шунинг учун ҳам тадқиқотларимиз давомида бу жараёнга алоҳида урғу қаратдик. Навоий вилояти Навоий шаҳар Мустақиллик маҳалласига қарашли 100 та (25 та ёш оилалари, 25 та ўрта ёшли, 25 та набиралари, 25 та эваралари) хонадонда амалий жараённи синаб кўрдик ва бу куйидагича таҳлил қилинди.

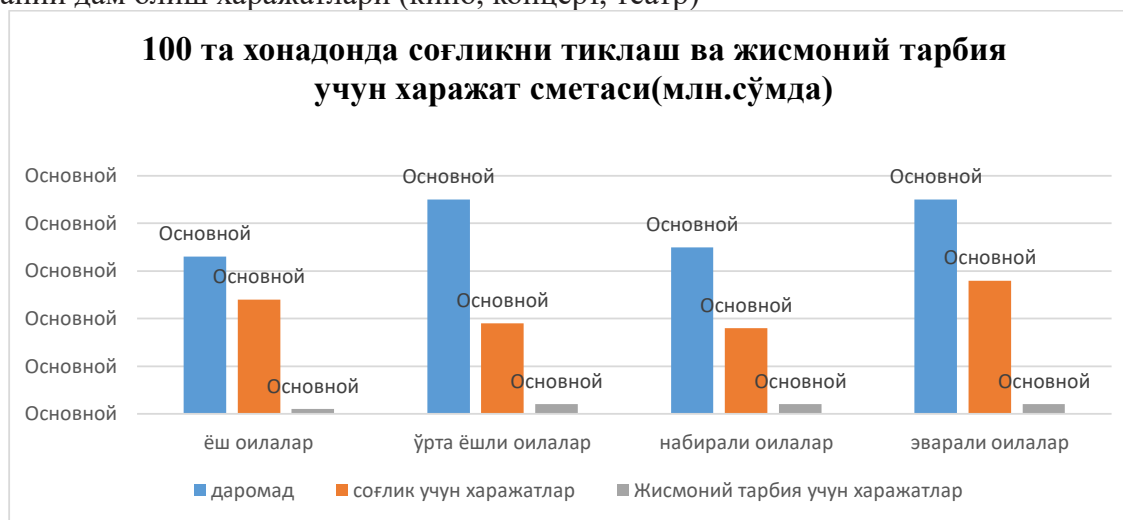

Бу таҳлилни қилишимиздан мақсад, таҳлил ўтказадиган 100 та хонадонда ёш тоифалари орасидаги тафовудни аниқлаш ва шунга мос равишда таҳлил жараёнини олиб боришдан иборатдир.

Таҳлилдаги 100 та хонадон бюджетидан бир ойда соғлиқни тиклаш учун кетадиган харажатлар

куйидагича:

- дори-дармон учун харажатлар;
- тиббий хизмат харажатлари;
- дам олиш харажатлари (санатория, курорт, саёҳат);
- маданий дам олиш харажатлари (кино, концерт, театр)

Агар оилаларда соғлиқни тиклаш учун жисмоний тарбия орқали тиклаш жараёнини амалга оширган тақдирда оила бюджети харажатларини кескин камайтирган бўламиз.

Жисмоний тарбияни ривожлантириш орқали тарбия топган бола ўз оиласи боқувчисига айланган вақтда шубҳасиз соғлиқ учун маблағни дори-дармонга эмас, аксинча олдиндан жисмоний тарбияга йўналтиради. Таҳлилларимиз жараёнида амин бўлдики, бир ойда 100 та хонадонда ўртача 500 минг сўмдан 50 млн сўм маблағ дори-дармон учун сарфланар экан. Бу кўрсаткични 100 та хонадондаги 620 нафар инсон истиқомат қилишини ҳисобга олган ҳолда бўлсак, ҳар бир кишига 80 минг сўмдан ортиқроқ маблағ тўғри келади. Агар ҳар бир оила бир ойда 50 минг сўм сарфлаб, бирор бир ўзи ёқтирган спорт тури билан шуғулланса ёки умуман маблағ сарфламасдан доимий бадантарбия ишлари билан шуғулланганда бу оила бюджетини бойитишга хизмат қилган бўларди. Бунинг учун эса оилада жисмоний тарбия маданиятини шакллантиришимиз лозимдир.

Хулоса ва таклифлар

Марказий Осиё давлатларида, жумладан Ўзбекистонда ҳам кўп болалиқдан 3-4 тага, кейин 1-2 тага ўтиш йил сайин кўпаймоқда. Педагогик жиҳатдан яқка болалиқ тарбияни қийинлаштиради. Оиладаги яқка фарзанд катталарнинг “жонли ўйинчоқлари”, севги ва ғурурлари, эркатойлари бўлиб во-яга етади. Бу қандай салбий оқибатларга олиб келишини таҳлил қилайлик:

Биринчидан, ижтимоий ва руҳий нуқтаи назардан боласизлик ёки кам

болалиқ оила мустақамлигини таъминламайди. Республикамиздаги оилавий ажралишларнинг аксарияти ё боласи йўқ ёки кам болали оилаларга тўғри келади.

Иккинчидан, тиббиёт борасидаги тадқиқотлар ва антрополог олимларнинг кўрсатишича ҳаёт қийинчиликларини бартараф эта оладиган болалар деб оиладаги иккинчи ёки учинчи бола белгиланган. Яқка бола билан чегараланиш келажакда деффектли одамларнинг кўпайишига олиб келади. Демак, педагогик, руҳшунослик ва тиббиёт фанлари тавсиясига кўра оилада 3-4 нафар фарзанд бўлиши маъқул ҳисобланади.

А. С. Макаренко таъкидлаганидек “Қатъий айтиш мумкинки, ёлғиз ўғил ёки қиз тарбиялаш бир нечта болани тарбиялашга қараганда анча қийин иш. Ҳатто, агар моддий жиҳатдан бир мунча қийналган тақдирда ҳам ёлғиз бола билан кифояланиб қолиш ярамайди”.

Агар оилада ўзаро ҳамкорлик, ўзаро ёрдам, бир-бирига ишонч ҳолати мавжуд экан, бундай оилада ростгўй, самимий, меҳрибон, ўртоқларига доимо ёрдам беришга тайёр бўлган инсон камол топади. Ўзида одобли кишига хос фазилатларни мужассамлантирган кишиларнинг оилаларида доимо ҳузур-ҳаловат ва самимий ҳурмат қарор топади.

Оилада фарзандни қониқарсиз тарбияланишининг, жисмонан ва ақлан етук шахс камолга етмаслигининг асосий сабаблари хусусида куйидагиларни таъкидлаш бутунги куннинг долзарб муаммосидир:

Кўпчилик меҳнаткаш оилаларнинг иқтисодий савиясининг пастлиги. Яъни ота-оналар ўзларининг асосий вақтларини тирикчилик учун зарур бўлган воситаларни ишлаб топишга сарфлайди.

Паст маданиятли ижтимоий ҳаёт, яъни иккиюзламачилик, ижтимоий танглик, эртанги кунга ишонсизликнинг салбий кескинликка олиб келиши.

Оилада фақат аёлга бола тарбиясининг юкланиши.

Ажрашишларнинг кўпайиши.

Авлодлар ўртасидаги муаммоларни авж олиши (мерос талашиш).

Оила ва мактаб ўртасидаги муносабатларнинг узилиши.

Жисмоний тарбияга оилавий эътибор қаратмаслик.

Бу жараёнларга теран фикр юритиб, юқори эътибор қаратган оилада соғлом фикрли ва жисмонан баркамол авлод тарбияланади ва камолга етади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

Рашидов Х.К. Оилаларда маънавий-ахлоқий муҳитни жисмоний тарбия орқали мустаҳкамлаш ва соғломлаштириш механизмларини такомиллаштириш. (Монография). – Навоий. “Навоий”, 2023. - 145 бет.

Рашидов Х.К. Жисмоний чиниқтирувчи машқлар ёрдамида оилаларда маънавий-ахлоқий муҳитни барқарорлаштириш “Узлуксиз таълим” Илмий-услубий журнал. Тошкент 2021. 82-85 бет.

Рашидов Х.К., Уринов Ш.Р., Рашидов М.К. “Physical education – a way to reduce family budget expenditures”// ResearchJet Journal of Analysis and Inventions. ISSN 2776-0960. Volume 2, Issue , May 2021.

Рашидов Х.К., Уринов Ш.Р. “The Importance of Sport Games in Creating a Healthy Environment in the Family”// Indonesian Journal of Public Policy Review. Vol 18 (2022): April, 10.21070/ijppr.v18i0.1167 Environmental Policy.

Рашидов Х.К. “Physical education - a way to reduce family budget costs”// Materialien von XVII International wissenschaftliche und praktische Konferenz Spitzenforschung -2020, Volume 13.30. April - 7. Mai 2020. pp. 70-73.

Рашидов Х.К., Уринов Ш.Р. “Оилада соғлом муҳитни яратишда спорт билан шуғулланишнинг аҳамияти”// Фан, та’лим, маданият ва инновация [Жилд: 01 Ҳафт: 01 (2022)]

Ибрагимов Х.И., Абдуллаева Ш.А. Педагогика. Дарслик.-Т.: “Фан ва технологиялар”, 2007. -288 б.